

Młody Jurysta

Czasopismo Studentów i Doktorantów Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

WPiA
UKSW

Wydział Prawa i Administracji
UNIwersytet KARDYNAŁA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO
W WARSZAWIE

UK Wydawnictwo Naukowe
UKSW

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY-ND 4.0 International) license <https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0>

e-ISSN 2353-1185

<https://doi.org/10.21697/mj>

Znaczenie logiki w edukacji prawniczej

The Importance of Logic in Legal Education

Natalia Ziaja¹

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9703-2046>

otrzymano: 2026-04-11; poprawiono: 2026-06-20; przyjęto: 2026-06-28

Streszczenie

Logika stanowi jedną z podstawowych dziedzin nauki, która wspiera rozwój poprawnego i precyzyjnego rozumowania. Mnogość należących do niej zagadnień pozwala na wykorzystywanie jej w wielu dyscyplinach, w tym także w naukach prawnych. Umiejętność właściwej interpretacji przepisów, formułowania wniosków oraz posługiwania się adekwatnie dobranymi pojęciami języka stanowi bowiem podstawę pracy prawnika. Z tego też względu logika od dawna stanowi istotny element dyskusji nad kształtem edukacji prawniczej. Kwestią istotną są także regulacje dotyczące włączania wskazanego przedmiotu do programu studiów na uczelniach wyższych oraz refleksje w zakresie jego fundamentalnego znaczenia dla warsztatu intelektualnego młodych adeptów prawa.

Słowa kluczowe:

logika, logika dla prawników, edukacja prawnicza, fundament edukacji

¹ Absolwentka Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego na kierunku prawo, magister, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego, nziaja@ur.edu.pl

Abstract

Logic is one of the fundamental fields of science that supports the development of correct and precise reasoning. The multitude of issues it covers allows it to be used in many disciplines, including legal sciences. The ability to correctly interpret regulations, formulate conclusions, and use appropriately selected language concepts is the basis of a lawyer's work. For this reason, logic has long been an important element in discussions on the shape of legal education. Another important issue is the regulations concerning the inclusion of this subject in university curricula and reflections on its fundamental importance for the intellectual skills of young law students.

Keywords:

logic, logic for lawyers, legal education, foundation of education

1. Wprowadzenie

Edukacja przyszłych prawników na przestrzeni lat ulegała zmianom. Wynika to oczywiście z faktu, iż otaczająca rzeczywistość zmienia się – a co za tym idzie – niezbędne jest dostosowywanie programów kształcenia do istniejących realiów. Istotną rolę odgrywały także czynniki kulturowe, społeczne oraz polityczne. Jako niebagatelne zmiany niewątpliwie wskazać trzeba okresy po pierwszej oraz drugiej wojnie światowej – zmieniający się ustrój polityczny państwa polskiego pociągał bowiem za sobą przeobrażenia w zakresie systemu edukacji – również prawniczej. Wydarzeniem przełomowym było natomiast wdrożenie tzw. Deklaracji Bolońskiej z 19.6.1999 r., mającej na celu ujednoczenie oraz wprowadzenie określonych standardów w zakresie szkolnictwa wyższego na poziomie europejskim².

Pewne zagadnienia w procesie dydaktycznym młodych adeptów prawa nie mogą jednak zostać pominięte lub zastąpione innymi ze względu na ich kluczową rolę. W tymże kontekście pochylić należy się nad znaczeniem logiki, a ściślej mówiąc logiki dla prawników, w tejże edukacji. Jej miejsce, zakres oraz sposób nauczania wciąż budzą w określonych środowiskach akademickich żywą dyskusję. W warunkach ciągłej rozbudowy i specjalizacji nauk prawnych oraz rozwoju technologicznego rozważania dotyczące sensu i modelu nauczania logiki dla prawników wydają się wciąż aktualne oraz istotne. Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie refleksji nad tą właśnie dziedziną, rozumianą zarówno jako elementu kształcenia warsztatu intelektualnego jak i składnika metodologii nauk prawnych.

2. Czym zajmuje się logika dla prawników?

Rozważając kwestie związane z logiką dla prawników, odpowiedzieć należy na pytanie, czym właściwie jest „logika”. W ogólności stwierdzić można, iż jest to nauka zajmująca się poprawnym formułowaniem oraz przekazywaniem myśli³. Z punktu widzenia prawa i edukacji prawniczej wspomniana wcześniej umiejętność wydaje się nieodzowną - zarówno dla praktykujących prawników jak i osób dopiero

² EUR- Lex, Proces boloński: tworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/the-bologna-process-setting-up-the-european-higher-education-area.html> [dostęp 16.02.2026 r.].

³ S. Kiczuk, *Logika a inne dziedziny wiedzy*, Roczniki Filozoficzne / Annales de Philosophie / Annals of Philosophy, vol. 29, no. 1, 1981 r., s.15.; Według Kanta logika stanowi „kanon intelektu i rozumu, ale jedynie co do formalnych momentów jego używania”. – I. Kant, *Krytyka czystego rozumu* T.1, tłum. R. Ingarden, Warszawa 1957, s.141.

rozpoczynających swoją edukację w tym zakresie. To właśnie poprawne sformułowanie myśli i właściwe jej przekazanie definiuje często warsztat i umiejętności praktyczne prawnika. Studentowi pozwala natomiast na właściwe kształcenie się, które w przyszłości pozwoli na fachowe wykonywanie swego zawodu. W tym miejscu warto wspomnieć o podziale logiki, którego dokonał Zygmunt Ziemiński. Wyróżnił on bowiem logikę formalną, semiotykę oraz ogólną metodologię nauk⁴. Logika formalna dotyczy zdań i ich związków. W obrębie semiotyki – dotyczącej w ogólności znaków – wyodrębnia się natomiast semantykę, syntaktykę oraz pragmatykę. Dotyczą one odpowiednio: znaczenia znaków języka, zasad ich łączenia oraz relacji pomiędzy znakami języka a osobami posługującymi się nimi. Ogólna metodologia nauk koncentruje się natomiast na sposobach poznawania świata oraz uzasadniania⁵. Ta, choć skrótowa, charakterystyka działów logiki ukazuje jak wieloma istotnymi zagadnieniami zajmuje się omawiana dziedzina.

Podczas studiów wyższych z zakresu nauk prawnych jednym z przedmiotów jest właśnie logika. Jej zakres dostosowany jest do przygotowania naukowego właściwego dla przyszłych prawników. Poddając analizie sylabusy owego przedmiotu na kilku uczelniach wyższych zauważyć można spójność treści programowych, które pełnią niezbędną rolę w nauce prawa⁶. Przedmiotem zajęć są bowiem między innymi treści takie jak: teoria nazw, klasyczny rachunek zdań, czy też analiza właściwości wynikających z zależności występujących w tzw. kwadracie logicznym. Słusznym wydaje się więc nieco przybliżyć czego dotyczą wskazane zagadnienia.

Problematyką szczególnie istotną dla przyswojenia choćby podstaw z zakresu logiki są kategorie syntaktyczne. Do podstawowych zaliczyć należy nazwy, zdania oraz funktry⁷. Kluczowe znaczenie tego działu wynika z faktu, iż wiedza z tego zakresu umożliwia precyzyjne odróżnienie wyrażen zbudowanych w poprawny sposób od wyrażen niepoprawnych.

Zagadnienie nazw w logice stanowi jeden z fundamentów jej nauki i zrozumienia. Nazwa jest, jak wskazano wyżej, podstawową kategorią syntaktyczną, która umożliwia stworzenia zdania⁸. Gdyby chcieć wyjaśnić w najprostszy, a zarazem zrozumiały sposób, czym właściwie owa „nazwa” jest, to z pewnością trzeba odświeżyć sobie wiedzę z zakresu składni zdania, która była zagadnieniem omawianym w ramach zajęć z języka polskiego. Nazwami, wedle logiki, są bowiem wyrazy albo wyrażenia, które nadają się na podmiot lub orzecznik orzeczenia imiennego w zdaniach⁹. Zrozumienie istoty nazwy pozwala przejść do dalszych rozważań z nią związanych – tj. jej podziałów. Logika wyróżnia wiele kryteriów, w oparciu o które można dokonać podziału nazw. Z perspektywy nauki i praktyki

⁴ Z. Ziemiński, *Logika praktyczna*, Warszawa 2014, s.9-11.

⁵ Ibidem.

⁶ Analiza objęła sylabusy z ośrodków takich jak: Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Łódzki.

⁷A. Malinowski, Rozdział II. Znak, język, kategorie syntaktyczne [w:] A. Malinowski (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2020, s.30; Według Z. Ziemińskiego do podstawowych kategorii syntaktycznych zalicza się natomiast tylko nazwy oraz zdania. Funktry natomiast należą do kategorii syntaktycznych pochodnych. Zob. szerz. Z. Ziemiński, *Logika...*, s.19.

⁸ H. Machińska, A. Malinowski, *Rozdział III. Nazwa, podziały nazw i stosunki zakresowe* [w:] A. Malinowski (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2020, s.40.; Mowa tutaj o zdaniu w sensie logicznym. Rozumienie zdania w sensie logicznym różni się od jego definicji wedle języka polskiego. Zdaniem w sensie logicznym bowiem nie będą zdania gramatycznie pytające oraz gramatycznie rozkazujące, a także wypowiedzi niezupełne.

⁹ Z. Ziemiński, *Logika...*, s.26; Orzeczenie imienne składa się z dwóch części – tj. łącznika (osobowej formy czasowników takich jak „być”, „stać się”, „zostać”) oraz orzecznika (zwykle formy rzeczownika, przymiotnika lub imiesłowu).

prawniczej, szczególne znaczenie według mnie ma podział nazw ze względu na sposób przyporządkowania desygnatów¹⁰. Można wskazać tutaj na nazwy ostre (czyli takie, które mają jasno wyznaczony zbiór desygnatów) oraz nieostre (takie, których zbiór desygnatów nie jest do końca klarowny)¹¹. Nasunąć się może w tym miejscu pytanie, dlaczego akurat ten podział jest istotny. Jednak, jeżeli zastanowić się nad tym chwilę dłużej – odpowiedź nasuwa się samoistnie. Prawnik, wykonując swe rozmaite zadania posługując się różnymi rodzajami nazw, lecz istotą jego pracy jest precyzyjne wskazywanie twierdzeń, które w następnej kolejności są odpowiednio argumentowane. Musi więc on posiadać wiedzę, które z używanych przez niego wyrażen mają jasno określony zbiór desygnatów (tzw. zakres nazwy), a które mogą nasuwać wątpliwości. Poza wskazanym podziałem, nazwy podzielić można m.in. na puste, jednostkowe i ogólne, czy też na indywidualne i generalne¹². Każdy z nich rozwija spojrzenie na poszczególne nazwy z innej perspektywy, co z kolei umożliwia lepszą znajomość oraz świadomość posługiwania się poszczególnymi pojęciami i językiem w ogólności. Kolejnym z niebagatelnych zagadnień w obrębie teorii nazw są tzw. stosunki między ich zakresami. Ta problematyka z kolei pozwala zrozumieć, że nazwy mogą pozostawać ze sobą w różnych stosunkach zakresowych, np. zamienności, podporządkowania czy też wykluczania.

Klasyczny rachunek zdań należy do tzw. logiki formalnej¹³ i opiera się na założeniu, iż każdemu zdaniu w sensie logicznym można przypisać określoną wartość logiczną (1 – jeżeli jest prawdziwe lub 0 – jeżeli jest fałszywe). W ramach tego zagadnienia poruszana jest obligatoryjnie kwestia tzw. funktorów prawdziwościowych, znanych powszechnie jako spójniki (np. „i”, „albo”, „lub”), które pełnią rolę stałych logicznych¹⁴. Ich zadanie polega na łączeniu pojedynczych zdań prostych w zdania złożone¹⁵. Na klasyczny rachunek zdań składają się wskazane właśnie stałe logiczne oraz zmienne zdaniowe¹⁶. Rozważania i nauka w zakresie tejże problematyki pozwala na zrozumienie różnic pomiędzy poszczególnymi funktorami, do których przeciętnie nie przywiązuje się zbyt dużej uwagi. Różnice te jednak są niezwykle istotne przy zgłębianiu treści poszczególnych aktów prawnych, w których ich użycie nie jest przypadkowe, a ma charakter celowy. Ich odpowiednia interpretacja, w oparciu o wiedzę nabytą właśnie z logiki, jest niezwykle ważna. Często bowiem niewłaściwe rozumienie konkretnego spójnika może zaburzyć właściwy odbiór całego przepisu prawnego, do czego prawnicy nie powinni dopuszczać.

Tzw. kwadrat logiczny przedstawia natomiast pewne zależności, które zachodzą między czterema typami zdań kategorycznych, rozmieszczonych na wierzchołkach tego kwadratu. Mając wiedzę o wartości logicznej jednego ze zdań,

¹⁰ W tym miejscu należy wyjaśnić niezaznajomionemu z nomenklaturą logiki czytelnikowi, iż desygnatem jest obiekt, dla którego dana nazwa jest znakiem. Zob. szerz. Z. Ziemiński, *Logika...*, s.27-28.

¹¹ A. Malinowski, M. Pełka, R. Brzeski, *Przewodnik do ćwiczeń z logiki dla prawników*, Warszawa 2018, s.42.

¹² P. Kulicki, *Aksjomatyczne systemy rachunku nazw*, Lublin 2011, s.16.

¹³ Z. Ziemiński, *Logika...*, s.9-12.; Również T. Kotarbiński stanął na stanowisku, iż przedmiotem badań logiki formalnej są zdania, zob. szerz. G. Pacewicz, *Wartości i normy jako zdania w logice. Z historii logiki w Polsce*, „Humanistyka i prawoznawstwo” nr 22 2018, s.299.

¹⁴ O. Nawrot, *Wprowadzenie do logiki dla prawników*, Warszawa 2012, s.106; Funktory prawdziwościowe to charakterystyczna grupa funktorów zdaniotwórczych o argumentach zdaniowych.

¹⁵ Z praktycznego punktu widzenia analiza dotyczy schematów zdań.

¹⁶ S. Kiczuk, *O formie logicznej*, „Roczniki Filozoficzne” Tom XXXII, zeszyt 1 – 1984, s.51.; Jako element rachunku zdań można wskazać także znaki pomocnicze, którymi są nawiasy.

można wnioskować o wartościach logicznych pozostałych¹⁷. Nauka praw wynikania na podstawie kwadratu logicznego pozwala na rozwinięcie umiejętności analitycznych, które w późniejszych etapach pozwalają na swobodne porządkowanie między normami ogólnymi i szczegółowymi.

3. Logika dla prawników w systemie edukacji prawniczej w Polsce i wybranych krajach europejskich

Logika dla prawników¹⁸ jest dziedziną szczególną, gdyż usytuować ją można na pograniczu filozofii, metodologii nauk prawnych oraz teorii argumentacji. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż początkowo logika uznawana była jedynie za tzw. „narzędzie” poznania¹⁹. Dzieła Arystotelesa dotyczące logiki zostały zebrane pod wspólnym tytułem „Organon”, które z języka greckiego oznacza właśnie „narzędzie”²⁰. Natomiast relacje pomiędzy logiką oraz filozofią przedstawiano w doktrynie w sposób zróżnicowany²¹. Dlatego też należy przyrzeć się, choćby tylko w zarysie, rozwojowi i umiejscowieniu logiki w edukacji prawniczej.

Zajmując się rozważaniami dotyczącymi polskiego systemu, właściwym wydaje się przytoczenie kilku istotnych faktów historycznych. Nie sposób pominąć bowiem sylwetek takich jak Jan Isner, którego dziełami były komentarze do arystotelesowskiego pojmowania logiki²². Natomiast za autora pierwszego polskiego podręcznika z tejże dziedziny uważa się Jana z Głogowa²³. Przez długi jednak okres, po wybitnych średniowiecznych publikacjach związanych z krakowskim uniwersytetem, panował pewnego rodzaju letarg. Dopiero około wieku XVIII można mówić o polskich odwołaniach do myśli europejskiej w zakresie logiki – choć niestety głównie o charakterze translatorskim²⁴.

Mówiąc natomiast o nauczaniu logiki w ramach studiów prawniczych podkreślić należy z pewnością fakt, iż w naszym systemie edukacji należy ona do tradycyjnie realizowanych przedmiotów, co swe potwierdzenie znajduje np. w raporcie o edukacji prawniczej w Polsce z 2010 roku²⁵. Fakt obligatoryjności zajęć z logiki nie wynika

¹⁷ Zob. szerz. Z. Ziemiński, *Logika...*, s.169-171; Wskazać należy jednak, iż nie zawsze można wnioskować o prawdziwości lub fałszywości wszystkich zdań kategorycznych na podstawie wiedzy o wartości logicznej jednego z nich.

¹⁸ Użyta terminologia, tj. „logika dla prawników” (lub inaczej „logika prawnicza”) była jednak źródłem pewnych sporów, a autorzy stanęli na różnych stanowiskach. Zob. szerz. Z. Ziemiński, „*Logika prawnicza*”, *logika dla prawników, logiczne problemy prawoznawstwa*, „*Studia Logica*” 18, 1966, s.179-194.

¹⁹ Arystoteles (uważany za „Ojca logiki”) podkreślał pomocniczy charakter logiki. Twierdził on, iż stanowić ma ona narzędzie, a nie odrębną naukę. Zob. szerz. m.in. M. Czarnocka, *Rozum proceduralny według Arystotelesa. Spojrzenie ze współczesności*, „*Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej*” Tom 68 (2023), s. 151-152.

²⁰ J. Woleński, *Czym jest logika? – część 1.*, Diametros. Internetowy Serwis Filozoficzny przy Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego, <https://diametros.uj.edu.pl/serwis/?l=1&p=wyk55&m=45&ik=5&ij=1> [dostęp 18.06.2026 r.].

²¹ Zob. szerz. S. Kamiński, *Logika współczesna a filozofia*, „*Roczniki filozoficzne*” Tom 9, nr 1, 1961, s.49-84.

²² W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Kraków 2001, s.74; Komentarze te powstały w 1375 r.

²³ Ibidem; Pierwsze jego wydanie miało miejsce w Krakowie, który z resztą można nazwać pewnym „centrum” rozwoju polskiej logiki.

²⁴ Ibidem, s.106.

²⁵ J. Śliwa, *Report on the legal education in Poland*, 2010, Public Interest Law Network (PILnet), <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Legal-Education-in-Poland.pdf> [dostęp

jednak obecnie literalnie z powszechnie obowiązujących przepisów prawa, lecz pośrednio – z programów uczelni. Warto jednak zaznaczyć, że w niektórych okresach przedmiot ten był wprost wskazany jako przedmiot wykładany w ramach studiów prawniczych (Rzeczpospolita Ludowa)²⁶. Ponadto w późniejszych czasach podejmowano próby ustandaryzowania studiów prawniczych, według których logika prawnicza była jednym ze wskazywanych *expressis verbis* przedmiotów, należących do grupy „podstawowych treści kształcenia”²⁷. Obecnie jednak, głównym aktem prawnym, w oparciu o który funkcjonują uczelnie wyższe jest Ustawa z 20.7.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Zgodnie z nią, organem właściwym do ustalania programów studiów jest senat uczelni²⁸. Do zadań związanych z ewaluacją jakości kształcenia na studiach uprawniona jest natomiast, zgodnie z jej statutem, Polska Komisja Akredytacyjna²⁹. Co warto zaznaczyć, obecny system szkolnictwa wyższego opiera się na tzw. efektach uczenia, odchodząc od zasady powszechnego wskazywania konkretnych przedmiotów obligatoryjnych dla danego kierunku. Wynika z tego, co dość jasne, iż brak jest powszechnie obowiązującego przepisu prawa nakazującego jednoznacznie konieczność nauczania logiki w ramach edukacji na studiach prawniczych. Jednak przedmiot ten z reguły zostaje wskazywany w programach studiów poszczególnych uczelni jako obowiązkowy, dzięki jego roli jako fundamentu przygotowania do wykładni oraz argumentacji, a także tradycji akademickiej.

Rozważania dotyczące miejsca logiki w polskiej edukacji prawniczej warto uzupełnić o szerszy kontekst europejski. Z tego właśnie względu należy wspomnieć, gwooli przykładu, o funkcjonujących obecnie rozwiązaniach w tym zakresie we Włoszech oraz Republice Federalnej Niemiec – jako państw o ugruntowanej tradycji kontynentalnej kultury prawnej. Perspektywa ta pozwala bowiem na uchwycenie zarówno podobieństw, jak i różnic w podejściu do kształcenia kompetencji logicznych przyszłych prawników.

Włoski system edukacji na uczelniach wyższych opiera się, co jasne, o standardy bolońskie. Uczelnie oferują możliwość ukończenia studiów pierwszego oraz drugiego stopnia, odpowiednio z tytułami „laurea” oraz „laurea magistrale”³⁰. W kontekście omawianej dziedziny – logiki dla prawników – tytułem przykładu wskazać należy na kurs z logiki i rozumowania prawnego, który odbywa się na Uniwersytecie Bolońskim. Zawiera on zarówno aspekt teoretyczny jak i praktyczny, a studenci uczą się zagadnień związanych m.in. z rozumowaniem dedukcyjnym, indukcyjnym oraz argumentacją³¹.

02.03.2026]; Logika wymieniona jest wprost obok przedmiotów takich jak chociażby prawo konstytucyjne czy cywilne.

²⁶ W. Wołodkiewicz *Czy prawo rzymskie będzie istnieć? Uwagi na marginesie nowych prac nad reformowaniem studiów wyższych*, „Palestra” nr 9-10, 2012, s.203-204.

²⁷ Ibidem; Załącznik 85. do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12.7. 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki.

²⁸ Ustawa z 20.7.2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.).

²⁹ Statut Polskiej Komisji Akredytacyjnej, <https://pka.edu.pl/wp-content/uploads/2025/04/Statut-PKA-obowiazujacy-od-dnia-24.04.2025.pdf> [dostęp 02.03.2026].

³⁰ Sieć informacji o systemach edukacji w Europie Eurydice, <https://eurydice.org.pl/systemy-edukacji-w-europie/wlochy> [dostęp 03.03.2026].

³¹ Kurs z logiki i rozumowania prawnego 2025/2026, Uniwersytet Boloński, <https://www.unibo.it/en/study/course-units-transferable-skills-moocs/course-unit-catalogue/course-unit/2025/424054> [dostęp 03.03.2026].

W Republice Federalnej Niemiec, rozwiązania w zakresie edukacji prawniczej są w dużym stopniu zbieżne z polskimi. Droga do wykonywania określonego zawodu prawniczego obejmuje bowiem studia wyższe, a następnie aplikację³². Sposób przebiegu studiów prawniczych w Niemczech również nie różni się szczególnie od polskiego modelu – tutaj także wyróżnione są wykłady oraz ćwiczenia. Istotną różnicą jest jednak brak określonej maksymalnej długości trwania studiów – muszą one trwać minimalnie 4. lata, a kończą się przystąpieniem do I Egzaminu Państwowego, o który wnioskuje sam student³³. Co ciekawe, Uniwersytet Viadrina we Frankfurcie we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, oferuje możliwość ukończenia polsko-niemieckich studiów prawniczych. Jest to z pewnością interesująca propozycja dla osób, które planują swą karierę zarówno na arenie polskiej jak i niemieckiej. Wśród przedmiotów, wskazanych wprost w informatorze jako podstawowe, wskazana jest właśnie „logika prawnicza”³⁴.

Przedstawione, choć tylko sygnalizująco, przykłady ukazują, iż logika oraz kompetencje z nią związane pozostają istotnym elementem kształcenia prawniczego. Podkreślenia wymaga jednak, iż powyższe uwagi mają jedynie charakter studium przypadków i nie stanowią kompleksowego opracowania porównawczego. Mogą jednak, a nawet powinny, stanowić punkt wyjścia do dalszych refleksji dotyczących roli logiki w programach studiów prawniczych w Europie.

4. Logika dla prawników – fundament edukacji prawniczej?

Z powyższych rozważań wynika, iż logika dla prawników (czy też inaczej logika prawnicza) nadal ma swoje miejsce w ramach edukacji prawniczej. Co więcej, miejsce to wydaje się szczególne. Umiejętność precyzyjnego formułowania myśli, poprawnego wnioskowania i argumentacji stanowi bowiem podstawę codziennej pracy w zawodach prawniczych. Niezależnie od przyjętego modelu edukacji wyższej, ciężko wyobrazić sobie efektywne i rzetelne przygotowanie do stosowania oraz interpretacji prawa z pominięciem odpowiednio rozwiniętych kompetencji z zakresu logiki.

Jeżeli jednak jej miejsce jest tak istotne, to równie istotne jest jej nauczanie, a co za tym idzie – jego sposób, zmiany w tym zakresie na przestrzeni lat oraz nowe postulaty. Przyjrzeć się więc należy tym aspektom trochę bliżej. Zagadnienia te były przedmiotem wielu rozważań. Kazimierz Ajdukiewicz, polski filozof i logik, skupiał się na kwestiach związanych z ogólną potrzebą edukacji logicznej. Według niego umiejętności logiczne wykorzystywane są zarówno w codziennym funkcjonowaniu, jak i w procesie naukowym³⁵. Dzięki nim kształtowana jest niejako podstawa sylwetki naukowca. Ajdukiewicz wskazał również cele akademickiego nauczania logiki. Najważniejszym, w kontekście edukacji prawniczej, wydaje się przygotowanie studenta do prowadzenia samodzielnych zadań badawczych³⁶. Jednocześnie nie odmawiał innym dziedzinom wkładu w kształtowanie umiejętności logicznych, choć podkreślał, że właściwie przeprowadzone zajęcia z logiki są niezbędne³⁷.

³² B. Pankowska-Lier, *Wykształcenie prawnicze w Niemczech*, „Studia Iuridica Lublinensia” vol. XXVI, 4, 2017, s.44.

³³ Ibidem, s.46-47; Brak jednak terminu „granicznego”, wskazującego najpóźniejszy możliwy termin przystąpienia do egzaminu.

³⁴ Europejski Uniwersytet Viadrina, Polsko-Niemieckie Studia Prawnicze, <https://www.europa.uni.de/pl/studium/studienangebot/gs-deutsch-polnisches-jurastudium/index.html> [dostęp 03.03.2026].

³⁵ R. Maciołek, *Kazimierza Ajdukiewicza projekt nauczania logiki*, „Filo–Sofija” Nr 28 (2015/1/I), s.126.

³⁶ Ibidem, s.129; Umiejętność dokonywania badań (czy to akt sprawy, czy samego prawa) przez prawników stanowi przecież fundament jego pracy.

³⁷ Ibidem, s.20.

Zygmunt Ziemiński, prawnik oraz wybitny logik³⁸, w latach 70. XX. wieku również zajął w tej sprawie swoje stanowisko, które z pewnością zasługuje na wyróżnienie w niniejszym opracowaniu. Podkreślał on zasadność i niezbędność zajęć z logiki na wydziałach prawa, zaznaczając jednocześnie wagę odpowiedniego doboru jej zakresu³⁹. Niezwykle trafne w mojej opinii, pomimo upływu wielu lat, było jego stwierdzenie dotyczące perspektywy pracowników naukowych na aspekt nauczania logiki. Wskazywał on, iż w niektórych przypadkach to również oni nie widzą sensu w wykładaniu studentom tejże problematyki⁴⁰. O ile takie spostrzeżenia mogą być w pewien sposób uzasadnione z perspektywy studenta w początkowym etapie edukacji prawniczej, to takowa optyka naukowca świadczyć może w głównej mierze o braku świadomości, jak duże podwaliny dla dalszego rozwoju dostarczają treści merytoryczne z logiki.

Na podobnym stanowisku co Zygmunt Ziemiński, stanął Jerzy Kalinowski, również prawnik i logik. Jego postulaty obejmowały m.in. włączanie elementów logiki w ramach nauki w szkole średniej oraz pogłębianie umiejętności z tego zakresu w ramach edukacji na uczelniach wyższych. Podkreślał on znaczenie logiki zarówno dla prawników – praktyków jak i prawników – teoretyków, wskazując jednak, że cały zakres tak szerokiej dziedziny nie jest im niezbędny⁴¹. Uważał także za konieczne zapewnienie studentom możliwości nabycia tej wiedzy w ramach studiów na wydziale prawa⁴².

Wojciech Suchoń, autor wielu publikacji z zakresu logiki, doceniał możliwość debaty nad omawianą problematyką w czasie konferencji „Uniwersyteckie nauczanie logiki”. Wskazywał on na jej fundamentalny charakter, a prawo uważał za dziedzinę, która nierozzerwalnie związana jest z posługiwaniem się zasadami logiki⁴³.

Krótki przegląd stanowisk poszczególnych badaczy z zakresu logiki, pozwala na wyciągnięcie wniosku, iż logika z całą pewnością stanowi dziedzinę istotną dla edukacji i praktyki prawniczej. Zgodzić należy się ze stanowiskami prezentowanymi, że zagadnienia te pozwalają studentom na wyrobienie w sobie pewnych umiejętności, które w przyszłości są nieodzowne. Kluczowym aspektem pozostaje jednak selekcja odpowiednich zagadnień spośród ich szerokiej gamy, a następnie wybór odpowiednich metod przekazania ich młodym adeptom prawa⁴⁴.

5. Podsumowanie

Celem analizy dokonanej w niniejszym artykule była próba ukazania tego, jak kluczową i niezbędną rolę pełni w edukacji prawniczej logika. Potwierdzać to zdają się liczne debaty oraz stanowiska w tym zakresie: jeżeli coś jest przedmiotem dyskusji

³⁸ Jego monografia pt. *Logika praktyczna* jest często podstawą zajęć z logiki na uczelniach wyższych.

³⁹ Z. Ziemiński, *Zadania kursu logiki na wydziale prawa i możliwości ich zrealizowania*, „Studia Logica” Tom XXVI – 1970, s.108; Autor podkreślał, iż poszczególnym dziedzinom przydatne są odmienne zagadnienia przynależne logice.

⁴⁰ Ibidem; W niektórych środowiskach nadal można zetknąć się z traktowaniem logiki dla prawników jako przedmiotu nieistotnego, lub tylko uzupełniającego.

⁴¹ J. Kalinowski, *O nauczaniu logiki na wydziałach prawa*, „Studia Logica” Tom XXVI – 1970, s.120; Ukazuje to zbieżność z poglądami Ziemińskiego dotyczącymi odmiennych zakresów zastosowania logiki w poszczególnych dziedzinach.

⁴² Ibidem; Kalinowski podkreślał, że dzięki nauczaniu logiki w ramach studiów prawniczych, studenci będą mogli skupić się na właściwym jej zakresie, przydatnym w późniejszej edukacji i praktyce.

⁴³ W. Suchoń, *Kilka uwag w związku z dyskusją na konferencji „Uniwersyteckie nauczanie logiki”*, „Filozofia Nauki” Rok X, Nr 2(38), 2002, s.91.

⁴⁴ Zob. szerz. K. A. Wiczorek, *Edukacja logiczna w XXI wieku – problemy i wyzwania*, „Folia Philosophica”. Vol. 52, 2024, s.1-19.

akademickiej, to z pewnością ma istotne znaczenie. To logika pozwala na wykształcenie u studentów prawa kompetencji takich jak poprawne rozumowanie, właściwa interpretacja oraz odpowiednie posługiwanie się językiem. Umiejętności te natomiast mają niebagatelne znaczenie dla interpretacji przepisów prawa, konstruowania argumentów oraz oceny poprawności rozumowań pojawiających się w dyskursie prawniczym. Można więc uznać, że jest ona nieodzowną częścią warsztatu intelektualnego przyszłego prawnika. Mimo że w polskim systemie edukacji brak odgórnego wymogu uwzględnienia logiki dla prawników w ramach programu studiów prawniczych, to dzięki jej roli w edukacji oraz tradycji akademickiej nadal jest ona przedmiotem wykładanym na wskazanym kierunku.

Oświadczenia

Autorstwo: Natalia Ziaja

Finansowanie badań: Niniejsza publikacja nie otrzymała żadnego zewnętrznego wsparcia finansowego.

Oświadczenie właściwej komisji etycznej: Nie dotyczy.

Podziękowania: Nie dotyczy.

Narzędzia GenAI: Nie dotyczy.

Konflikt interesów: Autor deklaruje, że nie ma żadnego konfliktu interesów związanych z publikacją niniejszych badań.

Artykuł został poddany ocenie jednego recenzenta (double blind review)

Bibliografia / References

- Czarnocka M., *Rozum proceduralny według Arystotelesa. Spojrzenie ze współczesności*, „Archiwum Historii Filozofii i Myśli Społecznej” Tom 68 (2023).
- Kalinowski J., *O nauczaniu logiki na wydziałach prawa*, „Studia Logica” Tom XXVI – 1970.
- Kamiński S., Logika współczesna a filozofia, „Roczniki filozoficzne” Tom 9, nr 1, 1961.
- Kant I., *Krytyka czystego rozumu* T.1, tłum. R. Ingarden, Warszawa 1957.
- Kiczuk S., *Logika a inne dziedziny wiedzy*, Roczniki Filozoficzne / Annales de Philosophie / Annals of Philosophy, vol. 29, no. 1, 1981.
- Kiczuk S., *O formie logicznej*, „Roczniki Filozoficzne” Tom XXXII, zeszyt 1 – 1984.
- Kulicki P., *Aksjomatyczne systemy rachunku nazw*, Lublin 2011.
- Machińska H., Malinowski A., *Rozdział III. Nazwa, podziały nazw i stosunki zakresowe* [w:] A. Malinowski (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2020.
- Maciołek R., *Kazimierza Ajdukiewicza projekt nauczania logiki*, „Filo–Sofija” Nr 28 (2015/1/I).
- Malinowski A., Pełka M., Brzeski R., *Przewodnik do ćwiczeń z logiki dla prawników*, Warszawa 2018.
- Malinowski A., *Rozdział II. Znak, język, kategorie syntaktyczne* [w:] A. Malinowski (red.), *Logika dla prawników*, Warszawa 2020.
- Nawrot O., *Wprowadzenie do logiki dla prawników*, Warszawa 2012.

- Pacewicz G., *Wartości i normy jako zdania w logice. Z historii logiki w Polsce*, „Humanistyka i prawoznawstwo” nr 22 2018.
- Pankowska- Lier B., *Wykształcenie prawnicze w Niemczech*, „Studia Iuridica Lublinensia” vol. XXVI, 4, 2017.
- Suchoń W., *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Kraków 2001.
- Suchoń W., *Kilka uwag w związku z dyskusją na konferencji „Uniwersyteckie nauczanie logiki”*, „Filozofia Nauki” Rok X, Nr 2(38), 2002.
- Wołodkiewicz W., *Czy prawo rzymskie będzie istnieć? Uwagi na marginesie nowych prac nad reformowaniem studiów wyższych*, „Palestra” nr 9-10, 2012.
- Wieczorek K. A., *Edukacja logiczna w XXI wieku – problemy i wyzwania*, „Folia Philosophica”. Vol. 52, 2024.
- Ziemiński Z., *„Logika prawnicza”, logika dla prawników, logiczne problemy prawoznawstwa*, „Studia Logica” 18, 1966.
- Ziemiński Z., *Zadania kursu logiki na wydziale prawa i możliwości ich zrealizowania*, „Studia Logica” Tom XXVI – 1970.
- Ziemiński Z., *Logika praktyczna*, Warszawa 2014.

Akty prawne

- Załącznik nr 85. do Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 12.7.2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (tj. Dz.U. 2007 nr 164 poz. 1166).
- Ustawa z 20.7.2018 r. - Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tj. Dz. U. z 2024 r. poz. 1571 z późn. zm.).

Źródła internetowe

- EUR- Lex, Proces boloński: tworzenie europejskiego obszaru szkolnictwa wyższego, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/the-bologna-process-setting-up-the-european-higher-education-area.html> [dostęp 16.02.2026 r.]
- Europejski Uniwersytet Viadrina, Polsko-Niemieckie Studia Prawnicze, <https://www.europa-uni.de/pl/studium/studienangebot/gs-deutsch-polnisches-jurastudium/index.html> [dostęp 03.03.2026]
- Kurs z logiki i rozumowania prawnego 2025/2026, Uniwersytet Boloński, <https://www.unibo.it/en/study/course-units-transferable-skills-moocs/course-unit-catalogue/course-unit/2025/424054> [dostęp 03.03.2026]
- Sieć informacji o systemach edukacji w Europie Eurydice, <https://eurydice.org.pl/systemy-edukacji-w-europie/wlochy> [dostęp 03.03.2026]
- Statut Polskiej Komisji Akredytacyjnej, <https://pka.edu.pl/wp-content/uploads/2025/04/Statut-PKA-obowiazujacy-od-dnia-24.04.2025.pdf> [dostęp 02.03.2026]
- Sylabus przedmiotu logika dla prawników na Uniwersytecie Jagiellońskim, <https://sylabus.uj.edu.pl/pl/document/c54f5954-b44b-4560-822c-b6f61b96a903.pdf> [dostęp 03.03.2026]
- Sylabus przedmiotu logika dla prawników na Uniwersytecie Łódzkim, https://www.wpia.uni.lodz.pl/fileadmin/Wydzialy/Wydzial_Prawa_i_Administracj

i/Struktura/Dzia%C5%82_Nauki_i_Jako%C5%9Bcj_Kszta%C5%82cenia/Plan_y_i_programy/Program/25-26/Program_kierunku_Prawo_od_2025-26.pdf [dostęp 03.03.2026]

- Sylabus przedmiotu logika dla prawników na Uniwersytecie Rzeszowskim, <https://www.ur.edu.pl/pl/wydzialy/wydzial-prawa-i-administracji/student/prawo/sylabusy> [dostęp 03.03.2026]
- Śliwa J., *Report on the legal education in Poland*, 2010, Public Interest Law Network (PILnet), <https://www.pilnet.org/wp-content/uploads/2020/04/Legal-Education-in-Poland.pdf> [dostęp 02.03.2026]
- Woleński J., *Czym jest logika? – część 1.*, Diametros. Internetowy Serwis Filozoficzny przy Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego, <https://diametros.uj.edu.pl/serwis/?l=1&p=wyk55&m=45&ik=5&ij=1> [dostęp 18.06.2026 r.]

Propozycja cytowania: Natalia Ziaja, Znaczenie logiki w edukacji prawniczej, *Młody Jurysta* 2026 nr 1, s. 20-30.